יצחק באַשעוויס/וואַרשע

סאַלע

(אַ בילד)

די דירה, וווּ סאַלע איז אויפגעהאָדעוועט געוואָרן: דריי גרויסע, אומגעלומפּערטע שטובן, מיט אַלט־מאָדישע שווערע שענק, אויסגעריבענע פּאַטעלן, פון וועלכע ס'קוקן אַרויס טרוקענע בינטלעך קאָלטאָנעוואַטע האָר, אַ הינקענדיקע קאַנאַפּע מיט אַ טיפן גרוב אין מיטן און איבער די ווענט — צעטעפּעטע אויסנייעכצער פון אָפּבלאַקירטער וולימשקע, באַפּינטלטע מיט פליגן־צואה. ס'הענגט דאָ — משה רבינו מיט יונגלעריש־רויטע בעקעלעך און מיט צוויי פלעדערווישן אויף בײַדע זייטן שטערן, נאַפּאָלעאָן אויפן פערד, גרויסע אַרומגערעמטע פּאָטאָגראַפיעס פון צעוואַקסענע באָבעס אין טיפע שייטלען און זיידעס מיט צוגעפּלאַטשטע סאַמעטענע קאַפּלען אויף די לומדישע קעפּ און מיט גבירייש־קאַרבירטע בערד. דער טאַטע, בעריש ביין, אַ ייד, וואָס האָט פאַר דער מלחמה געמעקלט הייזער, געווען אַ קאָלעקטאָר, אַן אַגענט פון אַסעקוראַציע און דערצו אונטערגעהאַנדלט מיט געפעלשטע פּאָסט־מאַרקעס. ער איז אַ הויכער, אַ דאַרער, אַביסל אַ געבויגענער, מיט אומרויק־לויפנדיקע אויגן און מיט אַ שמאָל שוואַרץ־גרוילעך בערדל, וואָס וואַקסט בלויז אויף דער גאָמבע, ערגעץ פון הינטערן האַלז אַפער, און בעט זיך פּשוט, מען זאָל עס בייסן און ציפּן. אַמאָל איז ער געווען אַ שאַרפער חסיד, אַ גרויסער חשוב אין סאָקאָלאָוו, האָט נאָכגעשריבן דעם רבינס תורה און געשמט פאַר אַ פּקח און גוטן בורר. יענע צייטן האָט בעריש ביין געהאַט ליגן שווערע טויזנטער, פלעגט אַלע עטלעכע וואָכן פאַרבעטן עולם פון חסידים־שטיבל אויף קידוש און שיקן ס'ווייב אין די וואַרעמבעדער. נאָך דער מלחמה, זינט פונם פאַרמעגן איז געוואָרן אַ תל און מיט דער פּרנסה גייט עס אַלץ ערגער, האָט זיך בעריש ביין אינגאַנצן אָפּגעקילט פון יידישקייט, מ'זעט אים זעלטן אָנטון טלית־ותפילין און ער איז שטאַרק געכאַפּט אין ציוניזם. ער גייט אַוועק אויף גאַנצע טעג און אָוונטן, עסט ערגעץ אין ביליקע רעסטאָראַנען, שפּילט שעהן־לאַנג דאַרטן דאָמינע מיט אָפּגעקומענע סוחרים, דיסקוטירט אַמאָל אַ וועקסל און פאַרמיטלט ביי וווינונגען. דער שטייפער קאָלנער זיינער איז אַלעמאָל צו־לויז און פאַרריסט, די דייטשמעריש־געקראַטקעטע הויזן פאַלדעווען זיך איבער די געשנורעוועטע שיך. ער דערציילט קאָמיוואָיאַזשאָרישע חכמות, פּאַפּעט ביליקע פּאַפּיראָסלעך אין ווינקל מויל, הוסט, שפּייט אין נאָז־פּאַטשילעכל און טענהט:

— יידן, ס'איז חוזק... ס'עט דאָ גאָרנישט ווערן!...

סאַלעס מאַמע — חיהלע — אַ קליין יידנקעלע, אַ קיילעכדיקע, מיט שוואַרצע בוימלדיקע אייגעלעך און מיט אַ צו־קורץ נעזל, וואָס איז אַלעמאָל נאַרישעוואַטע פאַרזשמורעט, ווי איבער אַ גוט־וואָרט, וואָס מ'טראַכט, נאָר ס'איז נישטאָ וועמען עס צו זאָגן... זינט יאָרן ווערט דאָס קליינע פּאַריקל אירס אַלץ מאָגערער און באַהאַלטענער, און וויפיל מאָל די טאָכטער באַקאָנט זי מיט אַ יונגנמאַן, — גיט זי גיך אַ וויש איר ווייך הענטל אין דער פאַלע און הויבט עס אויף גלייך צו יענעמס ליפּן. זי האָט אַמאָל אין קאַרלסבאַד געפירט אַ ליבע מיט אַן אַנטוּוערפּענער שוחט און האָט ביזן היינטיקן טאָג ליגן אַ גאַנצע פּודלע מיט זיינע בריוו אויף דייטשמעריש. זי נעמט איבער דורכן שכנס טעלעפאָן פאַר דער טאָכטער אַלע ראַנדעוואוען, באַהאַלט אין בוזעם די בריוועלעך, וועלכע מען לאָזט פאַר איר איבער, און וויפיל מאָל ס'קומט עמעץ פרעגן זיך אויף יענער, טענהט זי זיסלעך־אָפּנאַרעריש און מיט אַ פול מויל דראָבנע־אַריינגעמאַכטע ציינדלעך:

— ביטע, זיצן זי... סאַלע קומט באַלד אַריין... אַ ליאַדע מינוט... קוקן זי דערווייל דורך דעם אַלבום...

דער אַלבום — אַ גרויסער, געליישט מיט פאַרזשאַווערט זילבער און מיט אַ געפּלאַצטן רוקן — אַזוי אָנגעפּאַקט איז ער. ס'וואַלגערן זיך דאָ — אַלטע ווינש־קאַרטן מיט ראָזע הענטלעך, פּאָטאָגראַפיעס פון פרויען אין לאַנגע נאָכשלעפּנדיקע קליידער, מיט היטן, ווי שיסלען, בילדער פון אַ גאַנצער וועלט קוזינקעס מיט אָנגעשטאָפּטע בלוזעס, יונגעלייט אין מעלאָניקלעך און מיט געדרייטע וואָנסעלעך, שטייפע רוסישע סאָלדאַטן מיט קליינע שווערדלעך און ווילעריש־קרום־פאַרזעצטע היטלען. אַממייסטן אויפנאַמעס זענען דאָ פון סאַלען. מען זעט זי אַן אַ שיעור מאָל: מיט לאַנגע האָר און אָפּגעשוירן אַלאַ גאַרסאָן, אַליין און מיט גרופּעס, אויף אַ שיפל, אין באָד־קאָסטיום, מיט אַ מענערישן שטעקן אויפן אַקסל און רייטנדיק אויפן רוקן פון אַ גרויסן כלב. בשעת דער פרעמדער זיצט און בלעטערט, שטייט חיהלע נעבן אים אַ שולדיק־צעשמייכלטע, ווי זי וואָלט זיך געשעמט, הלמאי יענער זעט אָט די קינדישע נאַרישקייטן, שאָקלט־צן זייטיק און רעכנט־אויס, ווי מ'וואָלט זי געדונגען:

— מיין מאַמעשיס שוועסטערן־טאָכטער פון קאַליש... אַ פריזיערקע...

— מיינס אַ שכנטע נאָך פון זשיבאָוו... שוין לעבעך געשטאָרבן...

— יאָך אַליין באַלד נאָך דער חתונה...

דער פרעמדער גיט דעמאָלט אויף חיהלען אַ קוק, מורמלט עפּעס מיט אַ האַלב מויל וועגן דעם, אַז זי איז געווען אַמאָל אַ שיין מיידל און ביי חיהלען נעמען גליען די ווייכע באַקן־קישעלעך רויט און אומגעזונט, פול מיט חשק צו רעדן וועגן זיך אַליין און צו דערציילן די מעשה מיטן אַנטווערפּענער שוחט, וואָס האָט אַזש געוואָלט זיך גטן מיטן ווייב און אַוועקפאָרן מיט איר, חיהלען, קיין אַמעריקע... צום שלימזל קומט גראָד דעמאָלט אָן סאַלע. זי קלאַפּט האַסטיק מיט דער טיר, אַז דער טינק שיט זיך פון דער וואַנט, פאַלט אַריין אַ פאַרסאָפּעטע, וואַרפט אַוועק אויפן בעט דעם הוט און דעם טאַש און נעמט רעדן הויך און לאַכנדיק:

— גלויבסט מיר, די מאַמעשי דערציילט שוין ווידער די מעשה מיטן אַנטווערפּענער שוחט, האַ?... אוי, מאַמעשי, מאַמעשי!... וואָלסט גלייכער הערלאַנגט אַ גלאָז טיי!...

זי איז אַ נידעריקע, אַ דיקלעכע, מיט רויטע אויסגעפּאַשעטע באַקן, ווי עפּל, און מיט שוואַרצע גלוסטיקע אויגן, תמיד — אין אַ קרום־פאַרזעצט לעדערן היטעלע, פון וועלכן ס'קוקט ווילעריש אַרויס אַ גזשיווע און אין אַזאַ מין האַלב־זשאַקעט האַלב־מאַנטל, וואָס איז איצט שוין אויסגעקנאָדערט און שוואַרץ, ווי אַן אַלטע הענטשקע. אין גימנאַזיע איז זי קוים דערגאַנגען ביז צו דער זיבעטער קלאַס, אָבער שוין עטלעכע יאָר, ווי זי האָט אַרויסגעוואָרפן אַלע אירע שול־ביכלעך אין מיסטקאַסטן צוזאַמען מיט די שלעכטע צענזורעס. זי גייט שוין מיט מאַנסלייט, לייענט סענסאַציאָנעלע ראָמאַנען, קומט אויף עראָטישע פילמען און רויכערט פּאַפּיראָסן. אַ צייט האָט זי געהערט צום „השומר“, אָבער לעצטנס האָט זי מיט זיי איבערגעריסן. זי איז אַ מיידל אָן גדן, זיצט אויף טאַטע־מאַמעס קעסט און צאָלט זיי אָפּ דערמיט, וואָס זי גייט אַלעמאָל „ערליידיקן“ אין די שטייער־אַמטן און אין מאַגיסטראַט, שרייבט מיט אַ ציקלדיקן כתבֿל ביטעס אויף גרויסע בויגנס פּאַפּיר און קומט לייכט אָן צו אַלע נאַטשאַלניקעס און דירעקטאָרן. יעדן פרעמדן מענטש, מיט וועלכן זי באַקאָנט זיך, שטעלט זי די ערשטע פראַגע:

— איר ווייסט אפשר פון אַ פּאָסטן?... כ'קאָן אַלע בראַנזשעס... וואָס איר ווילט!...

פון כסדרדיקן זוכן פּאָסטנס איז זי באַקאַנט מיט האַלב וואַרשע. זי האָט שוין געאַרבעט אַ שטיקל צייט אין אַ פילם־ביוראָ, געזאַמלט אַנאָנסן, געפּרוווט מיטפאָרן אויף פּראָווינץ מיט אַ וואַנדער־טרופּע, געווען אַ סטאַטיסטין אין אַ יידיש טעאַטער. אין גאַס הויבן מענער פאַר איר די היטן און מ'שמייכלט צו איר היימיש און מיט אַ האַלב־צוגעמרוזשעט אייגל. זי גייט מיט ווילד־פרעמדע יונגעלייט אין צוקערניעס אויף „טשאַסטעס“, קומט אין בחורישע צימערלעך, באָרגט אומעטום ביכלעך, גייט אויף אַלע אויסשטעלונגען פון יונגע מאָלער, אַנטדעקט נייע ליטעראַרישע טאַלענטן. מ'זעט זי שפּעט ביינאַכט אין דומפּיקע גרעל־באַלויכטענע גאַרדעראָב־שטיבלעך הינטער די קוליסן, זי איז דאָ אויף יעדער גענעראַל־פּראָבע. אַקטיאָרן מיט האַלב־צוגעקלעבטע בערד, אין רויטע און אין גרינע שמאַטעס, ווי קונצנמאַכערס, קלאַפּן איר אין די לעדערנע פּלייצעס, מעשה אייגענעם מענטש, און טענהן:

— הע, סאַלע?... אַ הינטיש לעבן, וואָס?...

פאַראַיאָרן האָט סאַלע שוין געהאַט אַ חתן, אַ הויכן, דאַרן בחור, אַן עלעקטראָ־מאָנטער, מיט אַ לאַנגער אָפּגעשיילטער נאָז און צו־נאָענטע קליינע איינגלעך, אייבּיק־פאַרוויינטע, ווי ביי אַ געשלאָגענעם הונט. דער בחור פלעגט קומען צו איר אַהיים יעדן אָוונט פונקט אַכט אַ זייגער, האָט אָפּגעוואַרט יעדעס מאָל אויף דעם מיידל שעהן־לאַנג, אויסגעטרונקען עטלעכע גלעזער טיי מיט „אויגן" און געשפּילט מיט דער מאַמען אין „זעקס־און־זעכציק". פון לאַנגווייליקייט פלעגט ער אַרויסנעמען זיין מעסערל און אַזוי לאַנג גראַבּלען עהגעץ צווישן די דראָטן ביים סופיט, ביז ס'פלעגט ווערן פינסטער. ווען נישט — פלעגט ער זיך אויסציען אויף דער סאָפאַ און צע־שנאָרכן זיך עובר־בטלדיק און מיט אַ פייף. די לאַנגע שפּיציקע נעגל זיינע זענען געווען רויט־לאַקירט און פול מיט בלאָטע און ס'האָט זיך אַלעמאָל פון אים געשפּירט מיט שוויים און בענזין. אין דער צייט, ווען ער איז געקומען, האָט ער פאַרלייגט אַ ראַדיאָ, פאַר־ראַכטן דעם אויוון אין וואַנע־צימער, איבּערגעשטעלט די קיך, אַרומ־געקיטעוועט די פענסטער. חיהלע פלעגט טענהען אונטער דער נאָז, מיט יחסנישן חוזק און חניפה צוזאַמען:

— גאָלדענע הענט... בּריליאַנטענע הענט... וויל וועט זיין דעם ווייב, וואָס וועט אים אָנקריגן!...

מ'האָט עטלעכע מאָל געבּאָרגט ביי אים געלט און נישט אָפּ־געגעבּן. בעריש בּיין פלעגט אויסקנעטן פון שטיקלעך ברויט שאַך־פיגורן, אָנשרייבּן אויפן טיש מיט קרייד אַ „פעלד" און שפּילן מיט אים. פאַרשפּילט האָט אַלעמאָל בעריש. ביים ייד פלעגט שוויצן דער הויכער שטערן פון בושה און ער האָט אים נישט אויפגע־הערט צו זידלען אויף לשון־קודש:

— חמור! — האָט ער אים גערופן מיט אַ ניגון, געבּיסן שטיק־לעך באָרד און אויסגעשפּיגן. — ווו גייט הער זקן־ממרא, האַ?... ערגעץ מוז ער דאָך גיין, ערגעץ!...

איצט האָט דער בחור אויפגעהערט קומען, און סאַלע ווערט פאַרפאַלן אויף גאַנצע נעכט. אַלע עטלעכע טעג גייט זי אויף אַ „ביבּסע". צעשויבערטע ליטעראַטן־אָנפאַנגער, מיט האַלב־אויס־געקראַכענע לאַנגע קודלעס און מיט שמוציקע קעלנער, לייענען לאַנגע פּאָעמעס מיט אַ גמרא־ניגון, פּאַפּען שטינקנדיקן טאַבאַק אין פּייקעס און הערן זיך נישט אויף צו קריגן מיט די קלאַסיקער. אַ רויטער יונג, אַ דאַרער, מיט אַ שפּיציק פּנים פון אַ פוקס, זאָגט חכמות, מאַכט משוגענע העויות, רעדט פאַרשטעלטע ווערטער, האַלב־תרגום האַלב־טערקיש, און נישטערט אין אַלע ווינקעלעך מיט אַ פּאָר גרינע אויגן פון אַ קאָטער... אַ לונגען־קראַנק מיידל, מיט רויטע פלעקן אין לענגלעך־אָפּגעצערטן פּנים, זינגט הייזעריק קאָזאַקישע און אוקראַינישע ליבע־לידלעך, הערט נישט אויף קיין איין מינוט צו רויכערן און צו בלאָזן דעם רויך מיט דער בייזער ערנסטקייט פון אַ מענטש, וואָס טוט עפּעס מיט מסירת־נפש, און זי זעצט זיך יעדעס מאָל אָוועק ביי אַן אַנדער בחור אויף די קניען. זי רעדט גראָבע רייד, האָט אַ שם פון אַ בעל־תאווהניצע און וויפיל מאָל זי טרינקט עפּעס אויס, שלאָגט זי זיך, סקאַמליעט, ווי אַ הונט און חלשט...

סאַלע קומט אַהיים שפּעט, צערודערט פון אָנגעהערטן ניבול־פה. טאַטע־מאַמע שלאָפן שוין, אין קיך ברענט אַריינגערוקט אַ נאַפט־לעמפל און ס'שפּירט זיך מיט מויז און שימל. זי עסט קאַלטע קאַר־טאָפל פון אַ טעפּל אַרויס, טוט אויס אַ צעפליקטן ברודיקן זאָק, צירעוועט אים מיט צעשטאָכענע פינגער און הערט נישט אויף צו מאַכן מינעס קעגן אַ צעבּראָכן שטיקל שפּיגעלע. איר לעצטע האָפנונג איז צו ווערן אַ פילם־אַקטריסע. זי קוילערט אויס אַ פּאָר אויגן, בלאָזט־אָן די נאָזלעכער פון איר גראָבּלעכער קאַרטאָפל־נאָז, הויבּט אויף די ליפּן, ווי ביים דענטיסט און קאָן נישט פאַרגעסן, וואָס ס'האָט איר געזאָגט דער יידישער פילם־רעזשיסער, דער פאַן זיידל־זיידלעווסקי, וואָס שמינקט זיך, שלאָפט ביז דריי בייטאָג, טראָגט קורצע הויזן און גרייט שוין יאָרן־לאַנג אַ פילם וועגן דעם גרויסן פּאַטריאָט בערעק יאָסעלעוויטש. דאָס לעצטע מאָל איז סאַלע געווען ביי אים מיטאָג־צייט מיט אַ פּראָטעקציע־בריוו פון אַ זשורנאַליסט און מיט זעקס נייע פאָטאָגראַפיעס. דער פאַן זיידל־זיידלעווסקי האָט זיך אַרומגעדרייט אין זיין לאַנגער רויטער פּיזשאַמע מיט די געלע בלומען, האָט קעגן שפּיגל מיט אַ צוועננגעלע געציפּט האָר פון זיינע ברעמען און צו איר האָט ער געטענהט מיט גדלות און פון הינטער־ווייל'עכץ:

— קאָן זיין, מירן אייך אויסנוצן... גאַנץ מעגלעך...

— דער עיקר — געדולד... אַ סך געדולד!...

* * *

איציק מאַנגער / טשערנאָוויץ

פאַרשידענע פאָלקסלידער

אונגאַריש

I

אָרעם בין איך. מיר פעלט גאָרנישט,
סיפעלט מיר נאָר דער ביסן.
פריילעך בין איך, נאָר דאָס רעקל
איז אויף מיר צעריסן.

לעכער האָב איך, נישט קיין ברויט,
און נישט קיין ווין אין קעלער,
צייל איך מיין פאַרמעגן איבּער,
טרעף איך נישט קיין העלער.

II

כיהאָב דיך ליב, נאָך מער, נאָך מער
ווי די טויב דעם קאָרן,
און אַז איך חלום וועגן דיר,
שטעכט מיך ווי אַ דאָרן.

נישט קיין ווייב האָט דיך געבוירן,
נאָר די רויז אַליין,
אין מיין חלום בליסט דו, מיידל,
שענער נאָך פון שיין.

III

— אוצר, עפן מיר די טיר,
סיקלאַפּט דער אונגאַר, נישט דער סלאַוו,
וואָס געדויערט עס ביי דיר?
סיקלאַפּאַ דער אונגאַר, נישט דער סלאַוו.

— איך ווייס, איך ווייס, נאָר איך האָב מורא,
אַלע זענט איר מיר איין סחורה,
שווערט צו ליבּע פון דער וועלט,
און דערנאָך — אַ פייג געשטעלט.

ציגײַנעריש

I

אין אַ יעדן אינדערפרי
ביים ערשטן שיין פון ליכט,
פרעג איך: „ווו איר ערד?"
און וואַש מיר דאָס געזיכט,
נישט מיטן קלאָרן וואַסער
און נישט מיט פייכטן טוי,
נאָר מיט מיין הייסער טרער